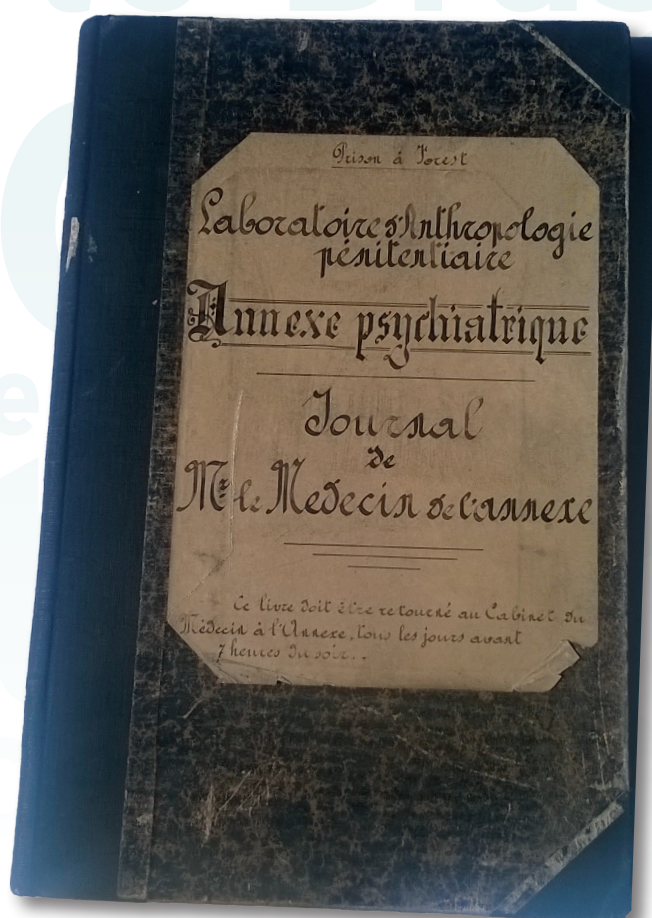

Inventaris van het archief van de Psychiatrische afdeling van de Gevangenis van Vorst

1922-1976

CHRISTOPHE MARTENS

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF VAN
DE PSYCHIATRISCHE AFDELING VAN
DE GEVANGENIS VAN VORST
1922-1976

RIJKSARCHIEF TE BRUSSEL
INVENTARISSEN

65

Naamsvermelding - Niet Commercieel - Geen Afgeleide Werken

CC BY-NC-ND

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/nl/>

Attribution - Pas d'Utilisation Commerciale - Pas de Modification

CC BY-NC-ND

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/fr/>

Deze publicatie kwam tot stand in het kader van de Interuniversitaire Attractiepool P7/22
“Justice and Populations, The Belgian Experience in International Perspective (1795-2005)”

Programma Interuniversitaire Attractiepolen – Belgische Staat – Federaal Wetenschapsbeleid
Programme Pôles d'attraction interuniversitaires – État belge – Politique scientifique fédérale
Interuniversity Attraction Poles Programme – Belgian State – Belgian Science Policy

ISBN : 978 90 5746 801 8

Algemeen Rijksarchief

D/2015/531/049

Bestelnummer: Publ. 5492

Algemeen Rijksarchief
Ruisbroekstraat 2
1000 Brussel

De volledige lijst van onze publicaties kan u gratis bekomen op eenvoudig verzoek (publicat@arch.be)
of raadplegen op internet (<http://arch.arch.be>)

Nummer toegang: I 65

Inventaris van het archief van
**de Psychiatrische Afdeling van
de Gevangenis van Vorst**
1922-1976

door
Christophe MARTENS

Brussel
2015

Wijze van aanvragen

Archiefstukken beschreven in deze inventaris, worden aangevraagd door het opgeven aan de terminal in de leeszaal van het *nummer van de toegang*, vermeld op het titelblad en in de rechterbovenhoek van elke bladzijde

I 65

en door opgave van het *archieffnummer* dat u aantreft links vóór elke archiefbeschrijving

Beperkingen inzake raadpleging

Archiefbescheiden ouder dan 30 jaar zijn openbaar. Voor de raadpleging en reproductie van deze stukken gelden de gewone regels van toepassing in het Rijksarchief. Er wordt de onderzoekers gevraagd een onderzoeksverklaring te ondertekenen waarbij men verklaart de Wet op de bescherming van de persoonlijke levenssfeer te zullen eerbiedigen.

Voorkeurvorm voor het citeren van het archief

Het verdient aanbeveling om het archief de eerste maal te citeren met zijn volledige naam. Nadien kan worden volstaan met een verkorte referentie.

Volledig: RIJKSARCHIEF TE BRUSSEL, *Archief van de Psychiatrische Afdeling van de Gevangenis van Vorst 1922-1976*, nr. (archieffnummer).

Verkort: RABRU, *PAG Vorst*, nr. (archieffnummer).

INHOUDSOPGAVE

WOORD VOORAF.....	7
ALGEMENE BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEF	9
I. IDENTIFICATIE.....	9
II. GESCHIEDENIS VAN ARCHIEFVORMER EN ARCHIEF	9
A. Archiefvormer	9
1. <i>Naam</i>	9
2. <i>Geschiedenis</i>	9
3. <i>Bevoegdheden en activiteiten</i>	12
4. <i>Organisatie</i>	12
B. Archief	13
1. <i>Geschiedenis</i>	13
2. <i>Verwerving</i>	13
III. INHOUD EN STRUCTUUR.....	13
A. Inhoud	13
B. Selecties en vernietigingen.....	13
C. Toekomstige aangroei/aanvullingen	13
D. Ordening.....	14
IV. RAADPLEGING EN GEBRUIK.....	14
A. Voorwaarden voor de raadpleging	14
B. Voorwaarden voor de reproductie.....	14
C. Taal en schrift van de documenten.....	14
V. VERWANT MATERIAAL	14
A. Documenten met een verwante inhoud.....	14
B. Bibliografie	15
VI. BESCHRIJVINGSBEHEER	16
INVENTARIS.....	17
I. ALGEMEEN	17
A. Secretariaat.....	17
II. MEDISCH TOEZICHT	17
A. Arts-antropoloog	17
III. VERPLEEGKUNDIG TOEZICHT.....	18
A. Vrouwenafdeling.....	18
1. <i>Slaapzaal voor vrouwen</i>	18
B. Mannenafdeling	18
1. <i>Slaapzaal A</i>	18
2. <i>Slaapzaal B</i>	21

WOORD VOORAF

Deze inventaris werd opgesteld in het kader van de IUAP P7/22 *'Justice & Populations: The Belgian Experience in International Perspective, 1795-2015'* van de POD Wetenschapsbeleid. In de eerste plaats wens ik de heer Algemeen Rijksarchivaris, Karel Velle, te bedanken, alsook Harald Deceulaer, diensthoofd van het Rijksarchief te Brussel (Anderlecht). Ik wens ook Paul Drossens te bedanken voor zijn kritische noten bij deze inventaris.

De medewerking van penitentiair beambte Franky Maerevoet van de gevangenis van Vorst werd zeer geapprecieerd. Als laatste richt ik een woord van dank aan Sam Zylberberg, student aan de U.L.B., die me als stagiair heeft bijgestaan bij het ordenen en verpakken van het archief.

Christophe Martens
januari 2013

ALGEMENE BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEF

I. IDENTIFICATIE

<i>Referentie:</i>	BE RABRU, PAG Vorst (541 – 320)
<i>Naam:</i>	Archief van de Psychiatrische Afdeling van de Gevangenis van Vorst
<i>Datering:</i>	1922-1976
<i>Beschrijvingsniveau:</i>	Archiefbestand
<i>Omvang:</i>	195 nrs. (8 s.m.)
<i>Référence:</i>	BE AEBRU, APP Forest (541 – 320)
<i>Nom:</i>	Archives de l'Annexe Psychiatrique de la Prison de Forest
<i>Dates:</i>	1922-1976
<i>Niveau de description:</i>	Fonds d'archives
<i>Importance matérielle:</i>	195 art. (8 m.l.)

II. GESCHIEDENIS VAN ARCHIEFVORMER EN ARCHIEF

A. ARCHIEFVORMER

1. NAAM

Psychiatrische Afdeling van de Gevangenis van Vorst.

2. GESCHIEDENIS

Een van de eerste grote denkers in deze contreien over een systematische aanpak van criminaliteit was ongetwijfeld burggraaf Jean Jacques Philippe Vilain XIII. Op het einde van de 18de eeuw werd Vilain XIII door de Staten van Vlaanderen verzocht om een herziening van het strafrechtstelsel uit te werken. In twee mémoires, in 1771 en 1775 ingediend bij de Staten van Vlaanderen, zette Vilain XIII zijn visie op het fenomeen criminaliteit uiteen. Ledigheid was volgens Vilain XIII des duivels oorkussen, arbeid een goddelijk gebod: "L'homme est né pour le travail."¹ Gevangenisarbeid kon volgens Vilain XIII een volwaardig instrument tot sociale reclassering zijn. Een eerste voorwaarde hiervoor was het aanbrengen van een classificatie om personen af te zonderen voor wie er geen hoop was op een gunstige reclassering.²

Onder Edouard Ducpétiaux, vanaf 1830 de inspecteur-generaal van gevangenen en weldadigheidsinrichtingen in het pas onafhankelijke België, werd een eerste aanzet gegeven tot de studie van de individuele gedetineerde. In tegenstelling tot Vilain XIII streefde

¹ VILLAIN XIII H. Ch., *Mémoire sur les moyens de corriger les malfaiteurs et les fainéants à leur propre avantage et de les rendre utiles à l'Etat, précédé d'un premier mémoire inédit sur la même matière, présentés aux Etats de Flandres en 1771 et en 1775 par le Vicomte J.J.P. Vilain XIII*, Brussel, 1841, p. 95.

² DE RUYVER B., *De strafrechtelijke politiek gevoerd onder de socialistische Ministers van Justitie E. Vandervelde, P. Vermeylen en A. Vranckx*, Antwerpen, 1988, p. 68.

Ducpétiaux met deze studie geen resocialisatie na, maar wel de morele verheffing van de gedetineerden in de Belgische gevangenissen. Eenzame contemplatie, introspectie en religieus onderricht vormden de sleutelbegrippen in dit paradigma.³ Ducpétiaux paste in dit opzicht bij de klassieke visie op strafrecht. De klassieke leer steunt op het zogenaamde sociaal contract: wie de strafwet overtreedt mag hiervoor een gepaste straf ontvangen. Volgens deze theorie is het de vrije mens die voor het kwade kiest.⁴ De straf heeft als doel om de delinquent te leren om in de toekomst niet dezelfde fout(en) meer te begaan.⁵

In de late 19de eeuw kwam er kritiek op deze visie. Een van de meest uitgesproken critici op de klassieke strafrechtstheorie en haar implicaties voor het gevangeniswezen was Adolphe Prins. Deze hoogleraar strafrecht aan de Université Libre de Bruxelles (U.L.B.), sinds 1884 tevens inspecteur-generaal van het Belgische gevangeniswezen, was gedurende enkele decennia een belangrijke inspiratiebron voor het strafrechtelijke en penitentiaire beleid in België. De delinquent was voor Prins geen op zichzelf staand individu zoals het klassieke strafrecht bepaalt: "Le droit pénal classique isole le coupable de ce qui l'environne et analyse surtout sa volonté au moment où il a commis l'infraction."⁶ Deze nieuwe positivistische school, met als voornaamste vertegenwoordigers Cesare Lombroso, Enrico Ferri en Alexandre Lacassagne, beschouwde de delinquent als gedetermineerd door zijn of haar sociaal milieu, de gezinssituatie, biogenetische factoren, etc. Het strafrecht hoorde dan ook niet langer te steunen op schuld, maar op het potentiële gevaar die de betrokkene voor de maatschappij vormde.⁷ De nadruk verschoof van het delict naar de delinquent.⁸ Deze denkrichting wordt 'sociaal verweer' genoemd.

Voor Prins zelf was het uitermate belangrijk om een goed beeld te krijgen van de individuele delinquent, teneinde deze een gepaste straf te kunnen opleggen.⁹ De concretisering van Prins' gedachtegoed had ingrijpende gevolgen voor de organisatie van het Belgische gevangeniswezen. De penitentiaire infrastructuur in België was op dat ogenblik evenwel volledig gebaseerd op de visie van Ducpétiaux (cellulair regime) en daardoor ongeschikt voor Prins' plannen.

Het nieuwe wetenschappelijke paradigma van het sociaal verweer had ook impact op de politieke besluitvorming. Reeds in 1891 ging de toenmalige minister van Justitie, Jules Lejeune, over tot de oprichting van de Dienst voor geestelijke geneeskunde van het gevangeniswezen. Door wetenschappelijke observatie hoopte Lejeune een betere detentiepraktijk te kunnen uitbouwen. Verder kaderde de studie van de gevangenisbevolking in een bredere politiek die Lejeune nastreefde met betrekking tot 'abnormalen'.¹⁰ Hij had vastgesteld dat het aantal gedetineerden met tekenen van reële of geveinsde mentale

³ DE RUYVER B., *De strafrechtelijke politiek gevoerd onder de socialistische Ministers van Justitie E. Vandervelde, P. Vermeylen en A. Vranckx*, p. 70-71.

⁴ VAN DEN WYNGAERT C., *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen. Deel I: strafrecht*, Antwerpen, 2006, p. 23.

⁵ Ibid., p. 24.

⁶ PRINS A., *La défense sociale et les transformations du droit pénal*, Brussel, 1910, p. 2.

⁷ VAN DEN WYNGAERT C., *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen. Deel I: strafrecht*, p. 25.

⁸ FALLY N., *Pour une histoire des prisons en Belgique: aperçu des sources disponibles pour la période 1870-1940*, in DE KOSTER M., ROUSSEAUX X. en VELLE K. (eds.), *Bronnen en perspectieven voor de sociaal-politieke geschiedenis van justitie in België (1795-2005) - Sources et perspectives pour l'histoire socio-politique en Belgique (1795-2005)*, Brussel, 2010, p. 152.

⁹ DE RUYVER B., *De strafrechtelijke politiek gevoerd onder de socialistische Ministers van Justitie E. Vandervelde, P. Vermeylen en A. Vranckx*, p. 75.

¹⁰ CHRISTIAENSEN S., *Tussen klassieke en moderne criminele politiek. Leven en beleid van Jules Lejeune*, Leuven, 2004, p. 181.

aftakeling relatief hoog lag. Met het KB van 30 maart 1891 werd een aparte dienst voor mentale gezondheid opgericht.¹¹ Drie geneesheren-aliënisten kregen de opdracht om de mentale toestand van gedetineerden te onderzoeken. Het ging om Jules Morel, de hoofdgeneesheer van het hospitaal Guislain te Gent; Ernest Masoin, hoogleraar aan de Leuvense universiteit; en François Semal, geneesheer-directeur van het asiel voor krankzinnigen te Bergen.¹² Ze kregen elk een tiental gevangenen onder hun hoede.¹³ Na Lejeunes carrière als minister van Justitie ging het snel bergaf met de dienst. De geneesheren-aliënisten kregen een te grote werklast voorgeschoteld en het ontbrak op dat ogenblik aan een degelijke institutionele structuur. De dienst kon immers wel instaan voor de detectie van krankzinnigen in Belgische gevangenen, waar deze personen dienden te worden opgevangen was onduidelijk.¹⁴

Een individualisering van de strafuitvoering zoals het sociaal verweer dit wenste, vereiste een doorgedreven classificatiesysteem. Dr. Louis Vervaeck zou een sleutelrol vervullen in de verwezenlijking van een dergelijk systeem. Vervaeck had geneeskunde gestudeerd aan de U.L.B. Zijn studietijd viel niet toevallig samen met de bloeiperiode van de criminologie aan diezelfde universiteit. In 1902 werd de toen dertigjarige Vervaeck tot geneesheer benoemd in de gevangenis van Miniemen te Brussel.¹⁵ Vervaecks eerste uitgebreide crimineel-antropologische studies handelden over de tatoeage en de landloperij. Wat Vervaeck van de 19de eeuwse criminele antropologen onderscheidde was de omvang van zijn observaties. Voor zijn studie over de tatoeage analyseerde hij niet minder dan 5791 getatoeëerde delinquenten tussen 1903 en 1905.¹⁶

Een lezing van de Amerikaanse psycholoog en filosoof Arthur MacDonald zou Vervaeck inspireren om een nieuw soort wetenschappelijke instelling op te richten in België. MacDonals stelde in zijn "Plan for the study of man" dat "The most rigid and best method of study of both children and adults is that of the laboratory [...]."¹⁷ Vervaeck zag wel brood in een dergelijk laboratorium. In zo'n laboratorium kon door grondige, systematische studie een classificatiesysteem worden uitgewerkt, zodat eindelijk kon worden tegemoetgekomen aan de aspiraties van de 19de eeuwse penologen. Onder Vervaecks impuls werd België, samen met Argentinië, het eerste land om effectief antropologische laboratoria bij gevangenen op te richten.¹⁸ Hij had hiermee meer succes dan zijn Amerikaanse inspiratiebron, die de eigen overheid niet had weten te overtuigen van het nut van antropologische laboratoria. Van politieke zijde kwam de steun van de toenmalige minister van Justitie Emile Vandervelde, die zich tijdens zijn studies aan de U.L.B. net als Vervaeck had laten inspireren door de opkomende criminele antropologie.

Antropologische laboratoria alleen waren voor Vervaeck evenwel onvoldoende. Een doorwrochte studie vergde een uitgebreide inobservatiestelling. In de loop van de jaren 1920 werden verschillende psychiatrische afdelingen bij gevangenen in het leven geroepen om aan deze noodzaak te voldoen. De eerste vier werden opgericht in Antwerpen (1 januari

¹¹ BS, 28 mei 1891, p. 1480.

¹² *Recueil des circulaires, instructions et autres actes émanés du ministère de la justice ou relatifs à ce département. 1891*, Brussel, 1892, p. 158.

¹³ CHRISTIAENSEN S., *Tussen klassieke en moderne criminele politiek*, p. 183.

¹⁴ *Ibid.*, p. 189-190.

¹⁵ DE BONT R., *Metten en verzoenen. Louis Vervaeck en de Belgische criminele antropologie, circa 1900-1940*, in *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, 2001, nr. 9, p. 71.

¹⁶ *Ibid.*, p. 72.

¹⁷ MACDONALD A., *A Plan for the Study of Man*, Washington, 1902, p. 5.

¹⁸ DE BONT R., *Metten en verzoenen*, p. 75-76; DE BONT R., *Darwins kinderen. De evolutietheorie in België 1865-1945*, Nijmegen, 2008, p. 392.

1921), Gent (7 april 1921), Vorst (1 juli 1922) en Leuven-Hulp (1 januari 1923). In de gevangenis van Vorst werd op 7 april 1924 tevens een observatieruimte voor vrouwen ingericht.¹⁹ De antropologische laboratoria en de psychiatrische afdelingen kunnen als de eerste culminatiepunten van de criminele antropologie in België worden beschouwd. De combinatie antropologische laboratoria-psychiatrische afdelingen verenigde observatie, studie en behandeling. Vervaeck lukte wat de Dienst voor geestelijke geneeskunde van het gevangeniswezen niet had kunnen verwezenlijken.

3. BEVOEGDHEDEN EN ACTIVITEITEN

De psychiatrische afdeling van de gevangenis van Vorst was bestemd voor gedetineerden waarvan vermoed werd dat ze aan een geestesstoornis leden. Deze personen konden in de psychiatrische afdeling in observatie gesteld worden. De gedetineerden werden hetzij door de arts-antropoloog van het antropologisch laboratorium, hetzij door het hoofdbestuur der gevangenis, hetzij op vordering van de rechterlijke overheid naar een psychiatrische afdeling overgeplaatst.²⁰

De observaties fungeerden als basis voor de verdere classificatie van verdachten en van veroordeelden. Voor de gedetineerden kon zodoende worden nagegaan of men de persoon in kwestie diende onder te brengen in een reguliere gevangenis, in een asiel of in een kolonie van de Belgische Staat.

Opdat deze observatiefase vlot zou verlopen mochten de gedetineerden hun bed niet verlaten, tenzij hiervoor bijzondere toestemming werd verleend of voor de dagelijkse wandelingen in de tuin. De verpleegkundigen hielden dag en nacht een observatieregister bij, waarin opmerkingen over het gedrag van de patiënten werden genoteerd. Deze gegevens werden dagelijks gecontroleerd door de arts-antropoloog, die eveneens een dagboek bijhield met eigen observaties.

4. ORGANISATIE

De psychiatrische afdeling maakte deel uit van de gevangenis van Vorst. Ze bestond uit observatiezalen van acht à tien bedden voor de mannen (het laatste dagboek dat voor deze zaal bewaard is laat vermoeden dat het aantal bedden doorheen de jaren was opgetrokken tot ongeveer vijftien). Oorspronkelijk was er voor de mannen één zaal, die uit een tiental bedden bestond. Vanaf 1931 werd een tweede zaal in gebruik genomen (zaal B), die uit een twintigtal bedden bestond. De observatieruimte die in 1924 voor vrouwen werd ingericht telde vijf bedden.²¹

Voorts waren er voorzieningen om gedetineerden of verdachten onder te brengen in isolatiecellen. In Vorst was verder een kleinere zaal van drie bedden voor epileptici.²² Verder beschikte de psychiatrische afdeling over een tuin waarin dagelijks twee wandelingen werden georganiseerd voor de gedetineerden. Aan het hoofd van de dienst stond de arts-antropoloog, die tevens hoofd was van het antropologisch laboratorium.²³ Voor de psychiatrische afdeling van de gevangenis van Vorst was dit oorspronkelijk Dr. Louis Vervaeck zelf. De arts werd bijgestaan door verpleegkundig personeel, dat een specifieke psychiatrische opleiding had

¹⁹ VERVAECK L., *Le fonctionnement des annexes psychiatriques des prisons belges*, Brussel, 1924, p. 1.

²⁰ *Recueil des circulaires, instructions et autres actes émanés du ministère de la justice ou relatifs à ce département*. 1923, Brussel, 1930, p. 57.

²¹ VERVAECK L., *Le fonctionnement des annexes psychiatriques des prisons belges*, p. 1.

²² VERVAECK L., *Le fonctionnement des annexes psychiatriques des prisons belges*, p. 2.

²³ *Recueil des circulaires, instructions et autres actes émanés du ministère de la justice ou relatifs à ce département*. 1922, Brussel, 1929, p. 275.

genoten.²⁴ Wat de veiligheid betrof was het verpleegkundig personeel verantwoording verschuldigd aan de hoofdbewaarder van de penitentiaire inrichting.²⁵

Hoewel de antropologische laboratoria oorspronkelijk waren opgericht om de 'gewone' gevangenisbevolking te observeren en te classificeren, werd steeds meer beroep gedaan op het personeel van de laboratoria om de psychiatrische afdelingen draaiende te houden.²⁶ Zodoende nam het belang van de laboratoria geleidelijk af ten voordele van de psychiatrische afdelingen bij de strafinrichtingen.

B. ARCHIEF

1. GESCHIEDENIS

Het archief werd - tot de neerlegging in november 2012 bij het Rijksarchief - bewaard in een lokaal in de gevangenis van Vorst, nabij de huidige psychosociale dienst van de gevangenis.

2. VERWERVING

Op 8 november 2012 werd het archief van de psychiatrische afdeling van de gevangenis van Vorst neergelegd bij het Rijksarchief Brussel te Anderlecht.

III. INHOUD EN STRUCTUUR

A. INHOUD

Het grootste deel van het archief bestaat uit dagboeken die zijn bijgehouden door de verplegers en verpleegsters in de slaapzalen. Ze bevatten voornamelijk observaties van het gedrag van de gedetineerden in het algemeen, zowel tijdens de dag als tijdens de nacht. Doorgaans zijn de notities in de dagboeken zeer beknopt. Ze bieden wel de kans om het verblijf van een gedetineerde dag na dag op te volgen.

Zowat alle reeksen zijn onvolledig. Sommige reeksen beginnen zonder een duidelijke verklaring veel later dan kan verwacht worden. De dagboeken van slaapzaal B vertonen een bijzonder groot hiaat voor de periode april 1931 - mei 1955. De dagboeken van de arts-antropoloog beginnen zowel voor de mannen- als voor de vrouwenafdeling later dan de oprichting van de respectievelijke diensten.

B. SELECTIES EN Vernietigingen

Er werden geen selecties of vernietigingen uitgevoerd.

C. TOEKOMSTIGE AANGROEI/AANVULLINGEN

Er wordt geen toekomstige aangroei verwacht.

²⁴ VERVAECK L., *Le fonctionnement des annexes psychiatriques des prisons belges.*, p. 3.

²⁵ GOETHALS J., *Abnormaal en delinkwent. De geschiedenis en het actueel functioneren van de wet tot bescherming van de maatschappij*, Antwerpen, 1991, p 63.

²⁶ VANDENBROUCKE M., *Detentiebegeleiding vanuit de Penitentiaire Antropologische Dienst*, in NEYS A., e.a. (reds.), *Tralies in de weg. Het Belgische gevangeniswezen: historiek, balans en perspectieven*, Leuven, 1994, p. 249-250.

D. ORDENING

Het archiefschema valt uiteen in drie grote onderdelen: de algemene administratie, de dienst van de arts-antropoloog en de verpleegkundige diensten die dagelijks werkzaam zijn in de slaapzalen van de psychiatrische afdelingen.

- I. Algemeen
 - A. Secretariaat
- II. Medisch toezicht
 - A. Arts-antropoloog
- III. Verpleegkundig toezicht
 - A. Vrouwenafdeling
 - B. Mannenafdeling
 - 1. Slaapzaal A
 - 2. Slaapzaal B

Binnen de verschillende reeksen zijn de bescheiden chronologisch geordend.

IV. RAADPLEGING EN GEBRUIK

A. VOORWAARDEN VOOR DE RAADPLEGING

Archiefbescheiden van meer dan dertig jaar oud, bewaard door de rechtbanken der rechterlijke macht, de Raad van State, de Rijksbesturen, de provincies en de openbare instellingen die aan hun controle of administratief toezicht zijn onderworpen, worden bij het Rijksarchief neergelegd.

De archiefbescheiden zijn openbaar en vrij toegankelijk. Er wordt de onderzoekers gevraagd een onderzoeksverklaring te ondertekenen waarbij men verklaart de Wet op de bescherming van de persoonlijke levenssfeer te zullen eerbiedigen.²⁷

B. VOORWAARDEN VOOR DE REPRODUCTIE

De reproductie van bescheiden ouder dan 30 jaar is in principe toegelaten, behoudens de tarieven voor reproductie die gelden binnen het Rijksarchief.

C. TAAL EN SCHRIFT VAN DE DOCUMENTEN

De bescheiden zijn zowel in het Nederlands als in het Frans opgesteld.

V. VERWANT MATERIAAL

A. DOCUMENTEN MET EEN VERWANTE INHOUD

In de eerste plaats is er uiteraard het archief van de gevangenis van Vorst, waarvan de psychiatrische afdeling een onderdeel is. Voor een meer exhaustief overzicht van de mogelijke bronnen voor het onderzoek naar de geschiedenis van Belgische gevangenen verwijs ik naar FALLY N., *Pour une histoire des prisons en Belgique: aperçu des sources disponibles pour la période 1870-1940*, in DE KOSTER M., ROUSSEAU X. en VELLE K. (eds.), *Sources et perspectives: Histoire socio-politique de la justice en Belgique (1795-2005) / Bronnen en perspectieven: Sociaal-politieke geschiedenis van justitie in België (1795-2005)*, (Justice & Society 3), Brussel, 2010, p. 145-165. Deze bijdrage gaat niet enkel dieper in op de

²⁷ Voor meer informatie zie <http://arch.arch.be> en <http://www.privacycommission.be>.

mogelijkheden die gevangenisarchieven bieden, maar reikt ook suggesties aan voor verder onderzoek op secundair bronnenmateriaal. Een uitgebreid overzicht voor de Vlaamse penitentiaire instellingen kan worden nagelezen bij ROTTHIER I., *De gevangenisgids. Archiefgids betreffende de archieven van de Vlaamse penitentiaire inrichtingen*, Brussel, 2001.

Er kan verder gewezen worden op de archieven van de psychiatrische afdelingen in andere Belgische gevangenissen. Dergelijke afdelingen werden opgericht bij de gevangenissen van Leuven (Hulp), Gent, Antwerpen,²⁸ Bergen, Charleroi,²⁹ Luik, Namen.

Het archief van de Commissie tot Bescherming van de Maatschappij (CBM) te Vorst biedt eveneens mogelijkheden. Dit administratief rechtscollege werd in 1930 in het leven geroepen en was onder meer bevoegd voor het aanwijzen van het gesticht waar verdachten en veroordeelden, die in staat van krankzinnigheid of in staat van erge geestesstoornis of geesteszwakheid verkeerden, dienden te worden geïnterneerd. In de gevangenis van Vorst zetelde de CBM die als tweetalige commissie bevoegd was voor de gerechtelijke arrondissementen van Brussel en Nijvel.³⁰

Uiteraard speelden zich ook buiten de penitentiaire wereld grote veranderingen af in de psychiatrische zorg. De krankzinnigenwetten van 1850 en 1873 formuleerden de voorwaarden waaraan krankzinnigengestichten dienden te voldoen. Naast de staat mengden een veelheid aan actoren zich in de krankzinnigenzorg. In de eerste plaats kan hier gedacht worden aan het werk van allerhande religieuze congregaties. Deze instellingen, die buiten het penitentiaire systeem werkten, waren bij wet gehouden om een aantal registers bij te houden. De voornaamste waren het inschrijvingsregister ("régistre matricule"), het medisch register ("régistre médical") en het register waarin alle gebruikte dwangmiddelen werden genoteerd ("contrases").

B. BIBLIOGRAFIE

CASSELMAN J., COSYNS P., e.a., *Internering*, Leuven/Apeldoorn, 1997.

CHRISTIAENSEN S., *Tussen klassieke en moderne criminele politiek. Leven en beleid van Jules Lejeune*, Leuven, 2004.

DE BONT R., *Darwins kinderen. De evolutietheorie in België 1865-1945*, Nijmegen, 2008.

DE BONT R., *Met en verzoenen. Louis Vervaeck en de Belgische criminele antropologie, circa 1900-1940*, in *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, 2001, nr. 9, p. 63-104.

DE RUYVER B., *De strafrechtelijke politiek gevoerd onder de socialistische Ministers van Justitie E. Vandervelde, P. Vermeylen en A. Vranckx*, Antwerpen, 1988.

FALLY N., *Pour une histoire des prisons en Belgique: aperçu des sources disponibles pour la période 1870-1940*, in DE KOSTER M., ROUSSEAU X. en VELLE K. (eds.), *Bronnen en perspectieven voor de sociaal-politieke geschiedenis van justitie in België (1795-2005) - Sources et perspectives pour l'histoire socio-politique en Belgique (1795-2005)*, Brussel, 2010, p. 149-170.

²⁸ Rijksarchief Beveren: BAERT J., *Inventaris van het archief van de gevangenis te Gent (1813-1993)*; RZOSKA B. en VELLE K., *Inventaris van de gevangenis te Antwerpen (1798-1983)*; BAERT J. en BUYCK J., *Inventaris van het archief van de strafinrichting te Antwerpen (1856-1979)*.

²⁹ Rijksarchief Bergen: HONNORÉ L. en NGUYEN V. *Inventaires des archives de la Prison de Mons (1791-1987)*; HONNORÉ L., *Inventaire des archives de la Prison de Charleroi (1805-1991)*.

³⁰ De territoriale bevoegdheidsverdeling werd in de loop der jaren meermaals aangepast. GOETHALS J., *Abnormaal en delinkwent*, p. 220.

- GOETHALS J., *Abnormaal en delinkwent. De geschiedenis en het actueel functioneren van de wet tot bescherming van de maatschappij*, Antwerpen, 1991.
- MACDONALD A., *A Plan for the Study of Man*, Washington, 1902.
- PRINS A., *La défense sociale et les transformations du droit pénal*, Brussel, 1910.
- ROTTHIER I., *De gevangenisgids. Archiefgids betreffende de archieven van de Vlaamse penitentiaire inrichtingen*, Brussel, 2001.
- VANDENBROUCKE M., *Detentiebegeleiding vanuit de Penitentiair Antropologische Dienst*, in NEYS A., e.a. (reds.), *Tralies in de weg. Het Belgische gevangeniswezen: historiek, balans en perspectieven*, Leuven, 1994, p. 249-269.
- VAN DEN WYNGAERT C., *Strafrecht, strafprocesrecht ene internationaal strafrecht in hoofdlijnen. Deel I: strafrecht*, Antwerpen, 2006.
- VERVAECK L., *Le fonctionnement des annexes psychiatriques des prisons belges*, Brussel, 1924.
- VILLAIN XIII H. Ch., *Mémoire sur les moyens de corriger les malfaiteurs et les fainéants à leur propre avantage et de les rendre utiles à l'Etat, précédé d'un premier mémoire inédit sur la même matière, présentés aux Etats de Flandres en 1771 et en 1775 par le Vicomte J.J.P. Vilain XIII*, Brussel, 1841.

VI. BESCHRIJVINGSBEHEER

De inventaris van dit archiefbestand werd tussen november 2012 en januari 2013 opgesteld door Christophe Martens, met medewerking van Sam Zylberberg.

De beschrijvingswerkzaamheden voltrokken zich in het Rijksarchief Brussel te Anderlecht. Deze inventaris werd opgesteld in het kader van de IUAP P7/22 '*Justice & Populations: The Belgian Experience in International Perspective, 1795-2015*' van de POD Wetenschapsbeleid, binnen dewelke het Algemeen Rijksarchief en het Rijksarchief in de Provinciën zich heeft geëngageerd om in te staan voor de verdere verwerving en voor de ontsluiting van archiefbestanden die van betekenis kunnen zijn voor het onderzoek naar de geschiedenis van de Belgische justitie.

Formeel voldoet de inventaris aan de "Richtlijnen voor de inhoud en vormgeving van een archiefinventaris" (augustus 2012), die binnen het Rijksarchief zijn verspreid.

INVENTARIS

I. ALGEMEEN

A. SECRETARIAAT

1. Register van in- en uitgaande gedetineerden en verdachten.
1922-1931. 1 deel
Het register bevat zowel mannelijke als vrouwelijke gedetineerden en verdachten. Voor de mannelijke populatie loopt het register van 1922 tot 1931. Voor de vrouwelijke populatie loopt het register van 1926 tot 1931.

II. MEDISCH TOEZICHT

A. ARTS-ANTROPOLOOG

- 2-14. Dagboeken van de arts-antropoloog, mannenafdeling.
1932-1933, 1935-1956. 13 delen
De dagboeken bevatten volgende informatie over de gedetineerden en verdachten: datum van het bezoek en observaties van de gedetineerden en verdachten.
- 2. 1 jan. 1932 - 20 aug. 1933.
 - 3. 13 apr. 1935 - 17 mrt. 1936.
 - 4. 17 mrt. 1936 - 4 feb. 1937.
 - 5. 4 feb. 1937 - 11 jan. 1938.
 - 6. 13 jan. - 16 dec. 1938.
Dit dagboek bevat een brief van een gedetineerde betreffende de mogelijkheid van een overplaatsing naar een andere instelling.
 - 7. 17 dec. 1938 - 4 nov. 1940.
 - 8. 5 nov. 1940 - 26 mrt. 1943.
Dit dagboek bevat stukken betreffende het bezoekrecht van een gedetineerde.
 - 9. 26 mrt. 1943 - 4 feb. 1946.
 - 10. 5 feb. 1946 - 10 okt. 1947.
 - 11. 11 okt. 1947 - 30 nov. 1949.
 - 12. 1 dec. 1949 - 5 mrt. 1952.
 - 13. 6 mrt. 1952 - 11 okt. 1953.
 - 14. 12 okt. 1953 - 6 feb. 1955.
- 15-17. Dagboeken van de arts-antropoloog, vrouwenafdeling.
1945-1963. 3 delen
- 15. 6 mei 1945 - 15 jan. 1950.
 - 16. 17 jan. 1950 - 22 okt. 1954.
 - 17. 23 okt. 1954 - 1 aug. 1963.

III. VERPLEEGKUNDIG TOEZICHT

A. VROUWENAFDELING

1. SLAAPZAAL VOOR VROUWEN

- 18-25. Dagboeken van de verpleegsters. 12 delen
1924-1942, 1945-1973.
De dagboeken bevatten volgende informatie over de gedetineerden en verdachten: nummer van het bed, bezoek aan de kantine, leefregels, voorgeschreven geneesmiddelen, bijzondere zorgen, aantekeningen van de arts en opmerkingen van de verpleegsters.
- 18. 7 apr. 1924 - 30 apr. 1927.
 - 19. 1 mei 1927 - 17 mrt. 1930.
 - 20. 18 mrt. 1930 - 31 jan. 1933.
 - 21. 1 feb. 1933 - 24 mei 1934.
 - 22. 25 mei 1934 - 20 okt. 1936.
 - 23. 29 okt. 1936 - 28 okt. 1942.
 - 24. 1 jan. 1949 - 31 dec. 1952.
 - 25. 10 nov. 1953 - 23 mei 1955.

B. MANNENAFDELING

1. SLAAPZAAL A

- 26-153. Dagboeken van de verplegers. 129 delen
1922-1961, 1963-1968.
De dagboeken bevatten volgende informatie over de gedetineerden en verdachten: nummer van het bed, bezoek aan de kantine, leefregels, voorgeschreven geneesmiddelen, bijzondere zorgen, aantekeningen van de arts en opmerkingen van de verplegers.
- 26. 2 juli - 1 aug. 1922.
 - 27. 1 aug. - 2 nov. 1922.
 - 28. 3 nov. 1922 - 5 juli 1923.
 - 29. 6 juli 1923 - 2 feb. 1924.
 - 30. 3 feb. - 6 juli 1924.
 - 31. 7 juli - 24 okt. 1924.
 - 32. 25 okt. 1924 - 12 apr. 1925.
 - 33. 13 mei - 3 sept. 1925.
 - 34. 3 sept. - 20 dec. 1925.
 - 35. 21 dec. 1925 - 16 mrt. 1926.
 - 36. 17 mrt. - 1 juli 1926.
 - 37. 2 juli - 20 okt. 1926.
 - 38. 21 okt. 1926 - 16 jan. 1927.
 - 39. 17 jan. - 17 apr. 1927.
 - 40. 18 apr. - 25 juli 1927.
 - 41. 27 juli - 26 nov. 1927.
 - 42. 27 nov. 1927 - 19 mrt. 1928.
 - 43. 20 mrt. - 24 juni 1928.
 - 44. 26 juni - 13 okt. 1928.
 - 45. 14 okt. 1928 - 16 jan. 1929.
 - 46. 17 jan. - 25 apr. 1929.
 - 47. 26 apr. - 31 juli 1929.

- 48. 1 aug. - 23 okt. 1929.
- 49. 24 okt. 1929 - 18 jan. 1930.
- 50. 19 jan. - 13 apr. 1930.
- 51. 14 apr. - 16 nov. 1930.
- 52. 17 nov. 1930 - 21 feb. 1931.
- 53. 9 mrt. - 7 aug. 1931.
Vanaf dit dagboek wordt op de kaft consequent "Salle A" vermeld. Dit is consistent met de oprichting van een tweede slaapzaal voor de mannelijke gedetineerden.
- 54. 8 aug. - 14 nov. 1931.
- 55. 15 nov. 1931 - 19 feb. 1932.
- 56. 20 feb. - 11 juni 1932.
- 57. 13 juni - 8 aug. 1932.
- 58. 9 aug. - 8 okt. 1932.
- 59. 9 okt. - 3 dec. 1932.
- 60. 4 dec. 1932 - 26 jan. 1933.
- 61. 26 jan. - 20 mrt. 1933.
- 62. 21 mrt. - 13 mei 1933.
- 63. 14 mei - 8 juli 1933.
- 64. 9 juli - 30 aug. 1933.
- 65. 31 aug. - 23 okt. 1933.
- 66. 24 okt. - 18 dec. 1933.
- 67. 19 dec. 1933 - 11 feb. 1934.
- 68. 11 feb. - 8 mrt. 1934.
- 69. 9 mrt. - 5 apr. 1934.
- 70. 6 apr. - 5 mei 1934.
- 71. 6 mei - 16 juli 1934.
- 72. 17 juli - 29 sept. 1934.
- 73. 30 sept. - 6 dec. 1934.
- 74. 7 dec. 1934 - 1 jan. 1935.
- 75. 2 jan. - 10 mrt. 1935.
- 76. 11 mrt. - 23 apr. 1935.
- 77. 24 apr. - 12 juni 1935.
- 78. 13 juni - 2 aug. 1935.
- 79. 3 aug. - 7 okt. 1935.
- 80. 8 okt. - 21 dec. 1935.
- 81. 22 dec. 1935 - 25 feb. 1936.
- 82. 26 feb. - 1 mei 1936.
- 83. 2 mei - 5 juli 1936.
- 84. 6 juli - 21 sept. 1936.
- 85. 26 sept. - 6 dec. 1936.
- 86. 7 dec. 1936 - 14 feb. 1937.
- 87. 15 feb. - 25 apr. 1937.
- 88. 26 apr. - 30 juni 1937.
- 89. 1 juli - 25 aug. 1937.
- 90. 26 aug. - 23 okt. 1937.
- 91. 24 okt. - 15 dec. 1937.
- 92. 16 dec. 1937 - 19 feb. 1938.
- 93. 20 feb. - 14 apr. 1938.
- 94. 14 apr. - 7 juni 1938.

- 95. 8 juni - 2 aug. 1938.
- 96. 3 aug. - 25 sept. 1938.
- 97. 26 sept. - 30 nov. 1938.
- 98. 1 dec. 1938 - 25 jan. 1939.
- 99. 26 jan. - 23 mrt. 1939.
- 100. 24 mrt. - 29 mei 1939.
- 101. 30 mei - 2 aug. 1939.
- 102. 3 aug. - 13 okt. 1939.
- 103. 14 okt. - 19 dec. 1939.
- 104. 20 dec. 1939 - 23 feb. 1940.
- 105. 24 feb. - 3 mei 1940.
- 106. 4 mei 1940 - 1 jan. 1941.
- 107. 2 jan. - 10 apr. 1941.
- 108. 11 apr. - 14 okt. 1941.
- 109. 15 okt. 1941 - 2 mei 1942.
- 110. 3 mei - 10 nov. 1942.
- 111. 11 nov. 1942 - 24 mei 1943.
- 112. 25 mei - 13 dec. 1943.
- 113. 15 dec. 1943 - 2 juli 1944.
- 114. 3 juli 1944 - 14 jan. 1945.
- 115. 15 jan. - 5 aug. 1945.
- 116. 6 aug. 1945 - 22 feb. 1946.
- 117. 23 feb. - 6 sept. 1946.
- 118. 7 sept. 1946 - 26 feb. 1947.
- 119. 27 feb. - 12 okt. 1947.
- 120. 13 okt. 1947 - 29 apr. 1948.
- 121. 30 apr. - 7 aug. 1948.
- 122. 8 aug. 1948 - 20 feb. 1949.
- 123. 21 feb. - 30 mei 1949.
- 124. 31 mei - 10 dec. 1949.
- 125. 11 dec. 1949 - 19 mrt. 1950.
- 126. 20 mrt. - 26 juni 1950.
- 127. 27 juni 1950 - 9 jan. 1951.
- 128. 10 jan. - 28 juli 1951.
- 129. 29 juli 1951 - 20 feb. 1952.
- 130. 21 feb. - 29 mei 1952.
- 131. 30 mei - 31 aug. 1952.
- 132. 1 sept. 1952 - 3 feb. 1953.
- 133. 5 feb. - 27 aug. 1953.
- 134. 28 aug. - 4 dec. 1953.
- 135. 5 dec. 1953 - 11 juli 1954.
- 136. 12 juli 1954 - 18 jan. 1955.
- 137. 19 jan. - 8 sept. 1955.
- 138. 9 sept. 1955 - 23 mrt. 1956.
- 139. 24 mrt. - 5 okt. 1956.
- 140. 6 okt. 1956 - 20 apr. 1957.
- 141. 21 apr. - 12 nov. 1957.
- 142. 13 nov. 1957 - 17 feb. 1958.

- 143. 18 feb. - 3 sept. 1958.
- 144. 31 okt. 1959 - 12 apr. 1960.
- 145. 27 okt. 1960 - 16 mei 1961.
- 146. 17 mei - 5 dec. 1961.
- 147. 4 nov. 1963 - 4 mei 1964.
- 148. 5 mei - 19 dec. 1964.
- 149. 20 dec. 1964 - 1 juli 1965.
- 150. 2 juli 1965 - 28 jan. 1966.
- 151. 29 jan. - 6 aug. 1966.
- 152. 7 aug. 1966 - 8 feb. 1967.
- 153. 10 feb. 1967 - 8 juli 1968.

2. SLAAPZAAL B

- 154-195. Dagboeken van de verplegers. 41 delen
1931, 1955-1958, 1960-1961, 1963-1976.
De dagboeken bevatten volgende informatie over de gedetineerden en verdachten: nummer van het bed, bezoek aan de kantine, leefregels, voorgeschreven geneesmiddelen, bijzondere zorgen, aantekeningen van de arts en opmerkingen van de verplegers.
- 154. 22 feb. - 18 apr. 1931.
 - 155. 16 mei - 26 nov. 1955.
Beschadigde kaft.
 - 156. 5 juni - 2 dec. 1956.
 - 157. 3 dec. 1956 - 21 mei 1957.
 - 158. 22 mei - 21 nov. 1957.
 - 159. 23 nov. 1957 - 13 apr. 1958.
 - 160. 29 juni - 1 dec. 1958.
 - 161. 29 apr. - 19 sept. 1960.
 - 162. 12 feb. - 30 juli 1961.
 - 163. 31 juli - 30 dec. 1961.
 - 164. 28 feb. - 1 juli 1963.
 - 165. 2 nov. 1963 - 28 feb. 1964.
 - 166. 29 feb. - 9 juli 1964.
 - 167. 10 juli - 13 nov. 1964.
 - 168. 14 nov. 1964 - 4 apr. 1965.
 - 169. 4 apr. - 29 aug. 1965.
 - 170. 30 aug. 1965 - 11 jan. 1966.
 - 171. 12 jan. - 4 juni 1966.
 - 172. 5 juni - 12 okt. 1966.
 - 173. 14 okt. 1966 - 9 mrt. 1967.
 - 174. 10 mrt. - 17 juli 1967.
 - 175. 19 juli - 23 nov. 1967.
 - 176. 24 nov. 1967 - 10 apr. 1968.
 - 177. 11 apr. - 1 sept. 1968.
 - 178. 2 sept. 1968 - 16 jan. 1969.
 - 179. 17 jan. - 1 juni 1969.
 - 180. 2 juni - 5 okt. 1969.
 - 181. 6 okt. 1969 - 23 feb. 1970.
 - 182. 24 feb. - 24 juli 1970.
 - 183. 25 juli - 10 dec. 1970.

184.	11 dec. 1970 - 7 apr. 1971.
185.	8 apr. - 22 aug. 1971.
186.	25 aug. 1971 - 3 jan. 1972.
187.	3 jan. - 15 aug. 1972.
188.	16 aug. 1972 - 5 apr. 1973.
189.	7 apr. - 11 aug. 1973.
190.	13 aug. - 23 nov. 1973.
191.	24 nov. 1973 - 20 apr. 1974.
192.	21 apr. - 27 aug. 1974.
193.	28 aug. 1974 - 3 jan. 1975.
194.	9 mei - 8 okt. 1975.
195.	8 okt. 1975 - 10 mrt. 1976.

ISBN 978-90-5746-801-8

Illustratie op de omslag: Dagboek van de arts-antropoloog van de
mannenafdeling van de Psychiatrische Afdeling bij de Gevangenis van Vorst,
17 maart 1936 - 4 februari 1937.